

Generacja sandwicz

Grupa osób w wieku średnim, która ze względu na swoją centralną pozycję (status) w strukturze wieku i w związanej z nią stratyfikacji wiekowej stanowi generację (pokolenie), które jednocześnie opiekuje się osobami starszymi (przeważnie swoimi rodzicami) i osobami młodszymi (przeważnie swoimi dziećmi). Zjawisko to określane jest też jako „kobiety w środku” (ang. *women in the middle*) lub „złapani w środku” (ang. *being caught in the middle*).

Koncepcja „generacji sandwicz” („pokolenia kanapki”) w wąskim ujęciu odnoszona jest przeważnie do tradycyjnie postrzeganych ról opiekuńczych kobiet, które są w wieku środkowym (środkowej dorosłości), a zarazem na przedpolu starości (przed późną dorosłością). W ujęciu feministycznym społeczne oczekiwania wobec kobiet znajdujących się między 40. a 60. r.ż. są zorientowane z jednej strony na udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży w uzyskaniu samodzielnego dorosłego życia, z drugiej zaś są ukierunkowane na udzielanie pomocy pielęgnacyjnej starszemu pokoleniu szczególnie w przypadku niepełnosprawności, otępienia lub choroby Alzheimera (il. 1). Oczekiwania wobec powyższych ról opiekuńczych są sformalizowane w mniejszym (np. tradycja, równość płci, krąg kulturowy, stereotypy) lub większym stopniu (np. polityka rodzinna państwa, polityka kadrowa przedsiębiorstw, powszechność programów równowagi praca-życie) co prowadzi do nierówności między kobietami i mężczyznami (Korzec, 1997).

W szerokim rozumieniu pojęcie generacja sandwicz odnosi się do osób w wieku średnim jako głównej części zasobów siły roboczej na rynku pracy (ang. *prime-age*) i zarazem zbiorowości płatników składek w systemie zabezpieczenia społecznego (por. Zych, 2010, s. 62; *Key indicators...*, 2014). Osoby w wieku średnim są głównie mobilne zawodowo i zatrudnienie w tej grupie wieku jest najwyższe, a bezrobocie najniższe. Generacja sandwicz w tym ujęciu ponosi zatem koszty wyłaniania się młodego pokolenia związane m.in. z wykształceniem, zdobyciem zawodu, pomocą w usamodzielnieniu (np. zakupem mieszkania lub domu) oraz jednocześnie ponosi koszty zabezpieczenia osób starszych, np. w postaci wsparcia emocjonalnego, utrzymania wspólnego mieszkania, finansowego wsparcia starszych rodziców, opłacania składek emerytalnych. W szerszym ujęciu pozycja generacji sandwicz jest zatem rozpatrywana w kontekście relacji międzypokoleniowych, a w szczególności takich zjawisk, jak: transfery międzypokoleniowe, umowa międzypokoleniowa i/lub solidarność międzypokoleniowa.

Termin *sandwich generation* został wprowadzony do literatury przez Dorothy A. Miller

A. Klimczuk, *Generacja sandwicz (Sandwich Generation)*, [in:] A.A. Zych (ed.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności (The Encyclopedia of Old Age, Ageing, and Disability)*, Tom I, Thesaurus Silesiae, Katowice 2017, pp. 485–487.

(1981) na określenie sytuacji osób, które zostały „wciśnięte” (ang. *sandwiched*) przez społeczeństwo pomiędzy oczekiwania swoich starszych rodziców, dorastających dzieci, pracodawców, przyjaciół i innych grup, co przede wszystkim stanowi źródło nadmiernych wymagań i długotrwałego stresu. Miller początkowo odnosiła tę koncepcję do kobiet w wieku 30-40 lat. Obecnie zaś badacze tego zagadnienia odwołują się do grupy około 50. r.ż. Niemniej sama koncepcja „ściśnięcia” pozostaje bez zmian. Carol Abaya (1995), konsultantka do spraw starości i dziennikarka, jedna z popularyzaterek omawianego terminu, dodatkowo dzieli pokolenie kanapki na trzy grupy: 1) tradycyjni - znajdujący się pomiędzy potrzebami sprawowania opieki nad swoimi rodzicami i dziećmi; 2) „kanapki klubowe” (ang. *club sandwich*) - osoby w wieku 50-60 lat, które znajdują się pomiędzy potrzebami starzejących się rodziców, dorosłych dzieci i wnuków lub osoby w wieku 30-40 lat posiadające małe dzieci, starzejących się rodziców i pradziadków/prababcie; oraz 3) „zapiekanki” (ang. *open faced*) - wszystkie inne osoby zaangażowane w opiekę nad osobami starszymi.

Poza stresem za główne problemy generacji sandwicz uznaje się negatywny wpływ obowiązków opiekuńczych na: 1) sytuację finansową i możliwość zaspokajania potrzeb średniego i wyższego rzędu; 2) ograniczenie dostępnych zasobów czasu wolnego; 3) pogorszenie zdrowia, głównie przez stany depresyjne i lękowe oraz poczucie samotności i objawy zespołu wypalenia zawodowego; oraz na 4) zarządzanie karierą zawodową przez konieczność zrezygnowania z awansów lub uzyskania lepiej płatnej pracy (Bogolea, 1995, Abaya, 1995, Pierret, 2006, Parker, Patten, 2013). Wszystkie te problemy mogą stanowić też przyczyny konfliktów w rodzinach w tym zaniedbania i przemocy wobec ludzi starych (Price, 1995, Doron, 2009).

Na opis skali i zasięgu istnienia generacji sandwicz pozwala wskaźnik określany jako „współczynnik opieki nad rodzicami” (ang. *parent support ratio*), który wskazuje liczbę osób w wieku 85 i więcej lat przypadającą na 100 osób w wieku 50-64 lat. Według prognozy demograficznej Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) na lata 2014-2050 współczynnik wzrośnie w Polsce w tym okresie z 8 do 38. W przekroju regionalnym współczynnik będzie najwyższy w województwach, które cechuje najszybsze starzenie się ludności (*Prognoza...*, 2014). *Pokolenie kanapki* będzie zatem powiększać się mimo zmniejszania się populacji potencjalnych opiekunów, czyli głównie kobiet w wieku 45-64 lata, przy jednocześnie malejących zasobach siły roboczej i wzroście popytu na usługi socjalne i usługi zdrowotne, w tym opiekuńcze (Szweda-Lewandowska, 2013). Spodziewać się można przy tym pogłębienia procesów migracyjnych, przy czym odpływ emigrantów jako potencjalnych opiekunów z

A. Klimczuk, *Generacja sandwicz (Sandwich Generation)*, [in:] A.A. Zych (ed.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności (The Encyclopedia of Old Age, Ageing, and Disability)*, Tom I, Thesaurus Silesiae, Katowice 2017, pp. 485–487.

Polski jest większy niż napływ imigrantów do Polski, gdyż kraj jest wciąż postrzegany przez migrantów jako przystanek w poszukiwaniu pracy w bogatszych krajach Europy Zachodniej.

Nadmierne oczekiwania wobec generacji sandwicz prowadzą do zagranicznych wyjazdów zarobkowych jego przedstawicieli prowadzą i wyłaniania się problemów związanych ze zjawiskiem „eurosieroctwa” (Grotowska, 2011). Chodzi tu o sytuacje, kiedy nieletnie wnuki pozostają pod opieką dziadków pod nieobecność rodziców oraz gdy nastąpi pogorszenie ich zdrowia, dochodzi do odwrócenia ról - wówczas to nieletnie wnuki podejmują opiekę nad dziadkami przy jednoczesnej konieczności pogodzenia obowiązków szkolnych. W literaturze przedmiotu twierdzi się ponadto, że zobowiązania przedstawicieli generacji sandwicz są w Polsce znacznie bardziej dotkliwe niż dla ich odpowiedników w krajach starej Unii Europejskiej (Drozdowski, 2012). Jest to związane z niską dostępnością i jakością usług rehabilitacyjnych, pielęgnacyjnych i opiekuńczych skierowanych do osób starszych, słabością polityki rodzinnej i wysokimi cenami mieszkań utrudniającymi usamodzielnienie. Ponadto uznaje się, że pokolenie to można traktować bardzo szeroko, gdyż wielu jego reprezentantów to nie tylko osoby pracujące, ale też „młodzi/przedwcześni emeryci”, którzy szybko po opuszczeniu rynku pracy sami zaczynają wymagać coraz intensywniejszej opieki ze strony najbliższych. Innym zagadnieniem związanym z generacją sandwicz w Polsce jest presja, jaką jego przedstawiciele mogą wywierać na politykę społeczną państwa celem częściowego odciążenia ich z nadmiernych zobowiązań, np. poprzez zaoferowanie młodym dorosłym ulg fiskalnych przy wkraczaniu na rynek pracy i lepszej polityki rodzinnej oraz zaoferowanie seniorom np. lepszego dostępu do usług pielęgnacyjnych (również gerontologia polityczna).

Problemy przeżywane przez generację sandwicz wymuszają poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań na rzecz reprezentantów tego pokolenia oraz ich rodzin. Wśród możliwych sposobów wskazuje się m.in. dodatkowe urlopy pracownicze, częstsze spotkania rodzinne, celem równego podziału ról i zadań, tworzenie partnerstwa organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw na rzecz poprawy zdrowia pracowników i wyręczenia ich w części obowiązków opiekuńczych, upowszechnianie równości płci, edukację międzypokoleniową (Hammer, Neal, 2002).

Andrzej Klimczuk

B: Doron, 2009; Drozdowski, 2012; Grotowska, 2011; *Key indicators....* 2014; Korzec, 1997; Miller, 1981; Parker, Patten, 2013; Pierret, 2006; Price, 1995; *Prognoza...*, 2014; Szweda-

A. Klimczuk, *Generacja sandwich (Sandwich Generation)*, [in:] A.A. Zych (ed.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności (The Encyclopedia of Old Age, Ageing, and Disability)*, Tom I, Thesaurus Silesiae, Katowice 2017, pp. 485–487.

Lewandowska, 2013; Zych, 2010.

N: Abaya, 1995; Bogolea, 1995; Hammer, Neal, 2002; <http://www.dementiatoday...>

TK: ang. *sandwich generation*, fr. *generation sandwich*, hiszp. *generación sandwich*, niem. *der Sandwich-Generation*, ros. *поколение сэндвич*.

Bibliografia

Doron I., *Jurisprudential gerontology: Theorizing the relationships between law and aging*.

w: V. L. Bengtson (ed.), *Handbook of theories of aging*. Wyd. 2. New York: Springer Publ., 2009.

Drozdowski R., *Solidarność pokoleń – dobrze brzmiący postulat polityki społecznej, z którym ma ona coraz więcej kłopotów*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2012, nr 3.

Grotowska S., *Stary człowiek i jego rodzina w niestabilnych czasach. Uwagi na marginesie rozważań o usługach społecznych wobec rodziny*. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011, nr 239.

Key indicators of the labour market. Geneva: ILO, 2014.

Korzec R., *A feminist view of American elder law*. “University of Toledo Law Review” 1997, vol. 28 [3].

Miller D. A., *The ‘sandwich’ generation: Adult children of the aging*. “Social Work” 1981, vol. 26 [5].

Parker K., Patten E., *The sandwich generation. Rising financial burdens for middle-aged Americans*. Washington, DC: Pew Research Center, 2013.

Pierret C.R., *The sandwich generation: Women Caring for Parents and Children*. “Monthly Lab. Rev.” 129, nr 9/2006, s. 3–9.

Price C. A., *Sandwich generation*. w: D. Levinson (ed.), *Encyclopedia of marriage and the family*. New York, London: Macmillan Library Reference USA; Simon & Schuster and Prentice Hall International, 1995.

Prognoza ludności na lata 2014–2050. Warszawa: GUS, 2014.

Szweda-Lewandowska Z., *Opieka nad wnukami versus opieka nad seniorami*. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 292.

Zych A.A., *Leksykon gerontologii*. Wyd. 2. Kraków: Oficyna Wydawnicza "Impuls", 2010.

A. Klimczuk, *Generacja sandwicz (Sandwich Generation)*, [in:] A.A. Zych (ed.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności (The Encyclopedia of Old Age, Ageing, and Disability)*, Tom I, Thesaurus Silesiae, Katowice 2017, pp. 485–487.

Netografia

Abaya C., *Welcome to the sandwich generation*. 1995 – Internet:

www.sandwichgeneration.com.

Bogolea K., *The sandwich generation*, 1995– Internet: www.caregiver.com/channels/rural/articles/sandwich_generation.htm.

Hammer L., Margaret N., *Sandwiched generation*, 2002 – Internet:

wfnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php?id=256.